

4. Огієнко Л. В. Символічний простір міста як об'єкт історичної політики. *Культурологічний вісник*. 2024. Вип. 15. С. 108–120.

5. Деколонізація: як очистити український простір від імперської спадщини : метод. рекомендації. Київ : Український інститут національної пам'яті, 2024. 45 с.

6. Плохій С. М. Назустріч незалежності: історія української ідентичності. Харків : КСД, 2023. 320 с.

7. В'ятрович В. М. Нотатки з деколонізації: політика пам'яті в умовах війни. *Часопис сучасної історії*. 2024. № 3. С. 15–28.

8. Україна у пошуках власного обличчя: соціокультурні аспекти перейменувань : зб. наук. праць / за ред. М. Поповича. Київ : Наукова думка, 2022. 190 с.

9. Трач Н. С. Мовна політика та топоніміка в сучасній Україні. *Мовознавство*. 2023. № 2. С. 50–62.

10. Спадщина тоталітаризму: проблеми подолання в освітньому та публічному просторі : матеріали міжнар. конф. Львів : ЛНУ, 2023. 140 с.

11. Сучасне місто в умовах війни: трансформація ідентичностей : матеріали наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 лют. 2024 р.). Дніпро : ДНУ, 2024. 98 с.

12. Кравченко В. В. Україна, Імперія, Росія: Вибрані статті з модерної історії та історіографії. Київ : Критика, 2021. 544 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-35>

ПАРАДИГМАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Киридон А. М.

*доктор історичних наук, професор,
директор*

*Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»
м. Київ, Україна*

У сучасних умовах російсько-української війни політика пам'яті набуває особливого значення як інструмент конструювання національної ідентичності та мобілізації суспільства. Війна актуалізує питання історичної інтерпретації, переоцінки минулого та формування нових колективних наративів. У цьому контексті політика пам'яті

виходить за межі гуманітарної сфери, інтегруючись у систему національної безпеки.

Проблематика політики пам'яті доволі репрезентативна у вітчизняній історіографії. Так, різні аспекти особливостей реалізації політики пам'яті в різні періоди досліджували В. Бабка, В. Бондар, В. Іваненко, Г. Касьянов, А. Киридон, В. Кривошеїн, А. Харченко та ін.; діяльності президентів України – М. Вітряк, О. Гриценко, Ю. Литвиновська, С. Набок та ін.; питання національної ідентичності в контексті політики національної пам'яті – О. Готра, Ю. Зерній, А. Киридон, О. Мендрін та ін.; загальних питань політики пам'яті – А. Андріяш, С. Власенко, Н. Громадська, О. Гук, В. Ільницький, О. Малікіна, С. Полтавець, Ю. Руденко, Д. Сачко, С. Троян, Ю. Шаповал та ін. Питання деколонізації та постколоніального переосмислення історії набули особливої актуальності після 2014 року, однак повномасштабна війна зумовила необхідність нового осмислення цих процесів.

Метою наукової розвідки є аналіз парадигмальної трансформації політики пам'яті в Україні в умовах російсько-української війни, а також визначення її основних характеристик, механізмів і наслідків. Для аналізу парадигмальної трансформації політики пам'яті застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує інструменти *memory studies*, критичного дискурсу-аналізу, постколоніальної теорії та концепції символічної політики.

Теоретико-методологічні засади дослідження

Політика пам'яті – це інституційно оформлена сукупність соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (чи модифікацію) певних образів минулого (образів спільного минулого), актуалізованих сучасним політичним контекстом. Політика пам'яті стосується передусім інтерпретації минулого, форматується в межах певної соціокультурної парадигми, вибудовується з огляду на конкретні внутрішні, зовнішні та безпекові чинники функціонування держави, характер політичної влади тощо. Предмет політики пам'яті є подвійним, та передбачає, з однієї сторони, конструювання спільної пам'яті, як системи колективних уявлень про минуле, з іншої – цілеспрямований вплив на індивідуальну пам'ять кожного громадянина [2, с. 244].

Парадигмальна трансформація означає зміну підходів і смислових рамок осягнення минулого, базових принципів осмислення історії, включаючи переоцінку історичних подій, зміну ієрархії символів і формування нових нарративних структур тощо.

Характер процесів трансформації політики пам'яті

За перехідної доби питання тлумачення уявного минулого та верифікації історичної пам'яті як для України, так і для всього пострадянського простору постало вкрай актуальним. На порядку денному був запит на конструювання сучасної ідентичності нових суверенних

держав. Переосмислення історичного досвіду мало декілька інструментальних цілей: соціальний діалог і консолідація, легітимація обраної моделі посткомуністичної трансформації й нових політичних акторів. За таких умов політика пам'яті стала важливим елементом ствердження національного сентименту через винайдення прийнятної версії історичного гранд-нарративу [4, с. 112].

Систематичні та потужні пропагандистські атаки Кремля на українську історію мали виразні негативні наслідки для гуманітарної безпеки України. Насаджування РФ ідеології «спільноросійськості», заперечення існування українських мови, культури, нації, єдності території, поширення радянсько-російських міфів про спільне життя і боротьбу в одній країні, використання історичних прецедентів та метафор для дискредитації сучасної української влади, твердження, що Українська держава не має історичних витоків та перспектив – усе це було спрямовано на реалізацію деструктивно-нігілістичного сценарію у сфері національної ідентичності, «десуверенізацію» політичної свідомості, розкол і знищення України як держави [3, с. 108].

До початку повномасштабної війни політика пам'яті в Україні характеризувалася поєднанням пострадянських і національних елементів. Після 2014 р. розпочався процес декомунізації та дерусифікації. Російсько-українська війна стала каталізатором радикальних змін, зумовивши: інтенсифікацію деколонізаційних процесів; посилення ролі держави у формуванні політики пам'яті; актуалізацію пам'яті як інструменту інформаційного протистояння. Відтак війна радикалізувала процеси дерусифікації та декомунізації; актуалізувала потребу в чіткій національній історичній нарації; загострила протистояння між українським і російським історичними дискурсами. З початком повномасштабної російсько-української війни пам'ять стає важливим елементом гібридного протистояння. Російська Федерація використовує історичні наративи як інструмент пропаганди, тоді як Україна формує контрнаративи, спрямовані на зміцнення національної єдності та міжнародної підтримки.

Основні виміри парадигмальної трансформації

Державна політика пам'яті як набір практик, за допомогою яких держава прагне затвердити певні інтерпретації історичних подій як домінуючі, виконує символічну (надання значущості події), інтерпретативну (трактування події для потреб поточної політики) та ідентифікаційну (вплив на формування національної ідентичності) функції, необхідно брати до уваги безпековий аспект, який в умовах поляризації локальних моделей пам'яті виступає ключовим чинником у веденні інформаційних війн [1, с. 20].

Наративний вимір. Реконфігурація історичних наративів: відбувається перехід від плюралістичної, частково амбівалентної моделі

пам'яті до більш консолідованої національно-центричної парадигми. Формується цілісний нарратив національного спротиву, що охоплює різні історичні періоди та інтегрує їх у єдину логіку боротьби за державність. Формується чітка бінарна опозиція «свій – чужий». Переосмислюється радянське та імперське минуле.

Інституційний вимір. Зростає роль державних інституцій у формуванні політики пам'яті. Відбувається розширення функцій культурних і освітніх установ (активізація діяльності архівів, музеїв, освітніх структур тощо), а також нормативно-правове закріплення нових підходів до політики пам'яті. Інтеграція політики пам'яті в систему національної безпеки.

Дискурсивний вимір. Публічний дискурс зазнає суттєвої трансформації. Відбувається маргіналізація проросійських історичних інтерпретацій, утвердження деколоніального та антиімперського нарративу. Історія активно використовується в політичній комунікації як інструмент легітимації та мобілізації.

Символічний вимір. Трансформації проявляються у зміні символічного простору: демонтаж пам'ятників радянської та імперської доби; перейменування топонімів; створення нових місць пам'яті, пов'язаних із сучасною війною.

Наслідки та виклики трансформації

Парадигмальна трансформація політики пам'яті має як позитивні наслідки, так і потенційні ризики. До позитивних належать: консолідація національної ідентичності; зміцнення історичної суб'єктності; подолання постколоніальних залежностей тощо. Серед викликів: ризик політизації історії; обмеження історичного плюралізму; можливість інструменталізації пам'яті в політичних цілях тощо.

Висновки

Парадигмальна трансформація політики пам'яті в Україні в умовах війни є комплексним і багатовимірним процесом, що охоплює інституційний, дискурсивний та символічний рівні. Вона відображає не лише реакцію на зовнішню агресію, а й глибшу переорієнтацію українського суспільства в бік деколоніальної, національно-центричної моделі історичної свідомості. У перспективі ця трансформація визначатиме не лише гуманітарну політику держави, а й характер формування політичної нації та її місце в європейському і глобальному контекстах.

Література:

1. Іваненко В., Кривошеїн В., Державна політика пам'яті в сучасній Україні в умовах інформаційної війни (2014–2021 рр.). *Грані*. 2022. Т. 25. № 2. С. 16–21.

2. Киридон А. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.). *Україна-Європа-Світ*. Міжнародний збірник наукових праць. Серія : Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 244–250.

3. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України : аналіт. доповідь / Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. ; за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2019. 144 с.

4. Шаповал Ю. Антикризовий ресурс політики пам'яті в Україні. *Політичні дослідження*. 2021. № 2. С. 111–134.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-618-1-36>

УСПИХИ НООНАУК У ФОРМУВАННІ ПРАВДИВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НООІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Корсак К. В.

*доктор філософських наук, професор
Інститут екології, економіки і права
м. Київ, Україна*

Корсак Ю. К.

*кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
Інститут вищої освіти НАПН України
м. Київ, Україна*

Використані у заголовку ноотерміни стосуються сукупності незаперечних доказів того, що наші пращури з моменту своєї появи десятки тисяч років займалися не тільки власним життєзабезпеченням, а й рятували все людство у смертельно небезпечні кризові моменти чи вказували шлях позитивного прогресу. Категоричність цього твердження стала достеменно можливою тільки в минулому році насамперед через вплив прогресу всіх світових наукових знань на появу *нооархеології-XXI* як чималого сукупності точних наук (палеогенетики, археометрії, палеопротеоміки, палеоантропології й т.д.), які роблять виміри на основі ізотопних й подібних методів надійного датування артефактів разом з секвенуванням ДНК і біосполук їх органічної складової з опорою на досягнення Штучного інтелекту та всієї інформаційно-технологічної революції.